

Opettajalle > Taustatietoa

Kuivuus on ajanut paimentolaisia pakolaisleireihin.

Opettajan taustatieto esittelee tiivistetysti pakolaisuuteen liittyviä käsitteitä sekä pakolaisuuden juurisyitä Somalian maaesimerkin kautta. Taustatiedot kannattaa lukea ennen Globaalit kaverit –tunnin ohjaamista, jolloin se tukee aiheen käsittelyä opiskelijoiden kanssa.

Maahanmuutto ja pakolaisuus

Suurin osa maailman ihmisistä asuu synnyinmaassaan, mutta 3,6% maailman ihmisistä asui synnyinmaansa ulkopuolella vuonna 2020. Miksi maiden välillä muutetaan ja miten pakolaisuus liittyy maahanmuuttoon?

Tässä osiossa käymme läpi aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä sekä selvennämme miten pakolaisuus ja maahanmuutto liittyvät toisiinsa. Maahanmuuttoon ja pakolaisuuteen liittyy useita käsitteitä, joita käytetään arkikielessä toisiaan korvaavasti. Maahanmuutto terminä ei kerro muuttavista ihmisistä paljoa – se on yleissana, joka kertoo vain, että henkilö on muuttanut nykyiseen asuinpaikkaansa muusta maasta. Se ei terminä kerro esimerkiksi

Opettajalle > Taustatietoa

.....
maahanmuuton syystä tai maahan muuttaneesta ihmisestä henkilönä. *Maahanmuutto* pitää sisällään vapaaehtoisen ja pakon seurauksena tapahtuvan maahan muuttamisen.

Vapaaehtoisia maahan muuton syitä voivat olla työhön, perheeseen tai opiskeluun liittyvä maiden välillä muuttaminen. Ulkomaille muuttaneista ihmisistä suurin osa muuttaakin synnyinmaansa ulkopuolelle vapaaehtoisista syistä ja myös Suomessa tämä on ollut pitkään totta, mutta vuonna 2022 yleisin Suomeen muuton syy oli sodan pakeneminen Ukrainasta.

Jotkut maahanmuuton syyt siis liittyvät elinympäristön muutoksiin, jotka pakottavat ihmisiä jättämään kotinsa. Tällaisista, ei omaan valintaan perustuvista, syistä johtuvaa muuttoa kutsutaan **pakkomuutoksi** (*forced migration*). *Globaalit kaverit* –oppimateriaali käsittelee erityisesti pakkomuuton muotoja eli tilanteita, joissa ihminen joutuu pakottavasta syystä jättämään kotinsa.

Pakkomuutto tarkoittaa tilannetta, jossa ihminen joutuu jättämään kotinsa konfliktin, väkivallan, ihmisoikeusrikkomuksen, luonnonkatastrofien tai ilmastonmuutoksen seurauksena. Pakkomuuton myötä ihmisistä voi tulla pakolaisia, turvapaikanhakijoita tai maan sisäisiä pakolaisia. [YK:n arvion mukaan pakkomuuton kokeneita ihmisiä oli maailmassa 108 miljoonaa vuonna 2022.](#)

Puhekielessä **pakolainen** tarkoittaa usein ihmistä, joka on joutunut pakenemaan kotimaastaan väkivallan tai vainon takia. Oikeuden ja kansainvälisten sopimusten näkökulmasta pakolainen on henkilö, joka pakenee vainoa tai väkivaltaa, ja jolle on myönnetty pakolaisasema ja kansainvälistä suojelua kotimaansa ulkopuolelta.

Turvapaikanhakijalla taas tarkoitetaan ihmistä, joka on hakenut suojelua toisesta valtiosta. Turvapaikanhakija voi siis saada pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Turvapaikan hakeminen on [ihmisoikeus](#). [Maailmassa arvioidaan olevan noin 6 miljoonaa turvapaikanhakijaa \(2022\).](#)

Pakolaiset ja turvapaikanhakijat, hakevat turvallista asuinpaikkaa synnyinmaansa ulkopuolelta, mutta suurin osa pakkomuuton kohtaavista ihmisistä pakenevat kotimaansa sisällä - heitä kutsutaan **maan sisäisiksi pakolaisiksi** tai Suomessa perinteisesti **evakoiksi**. [Oman kotimaansa sisällä konfliktia tai ympäristön tuhoa paenneita ihmisiä arvioitiin vuoden 2022 lopussa olevan 71 miljoonaa](#). Suurin osa pakkomuuton kokeneista ihmisistä siis pakenee oman maansa sisällä. [Myös noin 70% kaikista pakolaisista tai muuta suojelua tarvitsevista ihmisistä asuu kotimaansa naapurimaassa.](#)

Opettajalle > Taustatietoa

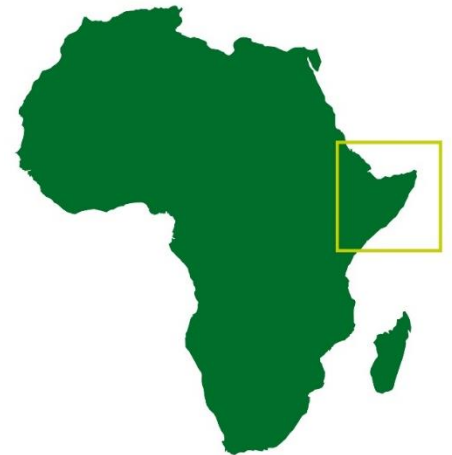
Mitä ovat pakolaisuuden juurisyys?

Pakkomuuton ja pakolaisuuden määritelmä kertoo ilmiöiden juurisyistä. Esimerkiksi väkivalta, sota, ihmisoikeusloukkaukset, konflikti ja luonnonkatastrofit voivat pakottaa ihmisiä jättämään kotinsa. Seuraavaksi materiaalissa perehdytään pakolaisuuden ja pakkomuuton juurisyihin erityisesti Somalian kontekstissa. Ennen sitä lyhyesti yleistietoa Somaliasta.

Somalian maantiede:

Afrikan sarvella, johon myös Somalia kuuluu, tarkoitetaan Afrikan mantereeseen koillisosia. Somalian lisäksi siihen kuuluvat Djibouti, Etiopia ja Eritrea.

- Somalian väkiluku on noin 18 miljoonaa (2023 arvio, [UNFPA](#)).
- Maan pääkaupunki on Mogadishu, joka sijaitsee Intian valtameren rannalla.
- Somalian pinta-ala on 637 657 neliökilometriä. Maa on kooltaan noin kaksi kertaa Suomen kokoinen.
- Maalla on manner Afrikan pisin rantaviiva, joka on noin 3000 km pitkä.
- Somalia sijaitsee molemmin puolin päiväntasaajaa ja maa elää neljän vuodenajan rytmissä. Näistä vuodenajoista kaksi on kuivaa ja kaksi sateista.
- Maa jakautuu neljään maantieteelliseen vyöhykkeeseen: kuiviin tasankoihin (*guban*), vuoristoihin (*Ogo, Golis*), ylätasankoihin (*hawd*) sekä rannikkoalueisiin (*Benaadir*).

Somaliassa moninaiset kriisit ajavat ihmisiä pakolaisuuteen

Somalia luokitellaan "*hauraaksi valtioksi*" (*fragile state*) ja monikymmenvuotisen konfliktin sekä sään ääri-ilmiöiden seuraukset, kuten terrori-iskut ja köyhyys voivat olla läsnä ihmisten päivittäisessä elämässä. Somalian lisäksi hauraita valtioita ovat mm. Eritrea ja maailman uusin itsenäinen valtio, vuonna 2011 itsenäistynyt Etelä-Sudan.

Opettajalle > Taustatietoa

KÄSITE: Hauras valtio

Hauras valtio tai alue on haavoittuvainen sisäisille ja ulkoisille stressitekijöille eikä se kykene ylläpitämään valtiollisen hallinnon perustoimintoja tai turvallisuutta eikä luomaan vastavuoroisia suhteita kansalaisyhteiskuntaan (OECD, Ulkoministeriö). Se ei pysty takaamaan kansalaisilleen perusoikeuksia. Valtiollinen hauraus tarkoittaa myös erityistä alttiutta levottomuuksille ja konflikteille sekä heikkoa kykyä vastata luonnonkatastrofeihin ja talouskriiseihin.

Konfliktiin liittyvät pakolaisuuden juurisyyt: Pitkän konfliktin jäljet pakolaisuuden taustalla

Somalian epävakaas on perua kolonialismin päättymisen ja itsenäistymisen ajoista 1960-luvulta. Varsinainen sisällissota puhkesi 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, ja siinä on joidenkin arvioiden mukaan kuollut jopa miljoona ihmistä. Varsinaista rauhansopimusta ei osapuolten välillä ole koskaan solmittu ja väkivaltaisuuksia esiintyy edelleen. Somalimaan alue on julistautunut itsenäiseksi, mutta Somalia, kuten suurin osa maailman valtioista ei tunnusta sen itsenäisyyttä. Parhaillaan Somalian presidentti on toistamiseen Hassan Sheikh Mohammed. Häneen kohdistuu suuria odotuksia mm. sisäisen turvallisuuden vahvistamisesta.

Konfliktista johtuvat suurimmat pakolaisvirrat ovat keskittyneet Somalian naapurimaihin, mutta tuhannet somalialaiset ovat paenneet aina Suomeen asti. Suomessa asuu noin 24 000 somalia äidinkielenään puhuvaa ihmistä. Noin 40% Suomen somalitaustaisista on syntynyt Suomessa.

Ympäristöön liittyvät pakolaisuuden juurisyyt: Kuivuus ajaa pois kotoa

Kuivuus on vakava ongelma Somaliassa sadekausien jäädessä paikallisiksi tai jäädessä kokonaan väliin. Kahden vuoden hyvin vakavan kuivuuden jälkeen loppuvuodesta 2023 sateita saatiin paikoittain, mutta ne johtivat myös laajamittaisiin tulviin muun muassa Galmudugin, Puntlandin ja Hirshabellen alueilla. Vuonna 2021 alkanut kuiva kausi on vaikuttanut myös naapurimaihin Etiopiaan ja Keniaan.

Pitkittyneet kuivat kaudet vaikuttavat ihmisten ruokaturvaan ja aiheuttavat nälänhätää sekä

Opettajalle > Taustatietoa

.....
elinkeinojen menetystä. [Arviolta yli 40 000 ihmistä kuoli Somaliassa kuivuuden seurauksena vuonna 2022.](#) Vuoden 2023 lopulla Maailman ruokaohjelma arvioi, että noin neljännes Somalian asukkaista on vaarassa joutua nälänhätään kuivuuden ja tulvien vuoksi. Kuivuuden vaikutusten ruokaturvaan arvioidaan olevan suurimmat maaseudun asukkaille sekä maan sisäisille pakolaisille. Osa seudun asukkaista on paimentolaisia eli he saavat elantonsa eläinten kuten lehmien, kamelien ja lampaiden kasvattamisesta. Kuivuuden vuoksi eläimiä kuolee siitä huolimatta, että niiden omistajat yrittävät löytää niille uusia laitumia, joilla olisi juotavaa. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset menettävät elinkeinojaan sekä ruuan lähteitään.

Taustalla ilmastonmuutos

Ilmastonmuutoksella on suuri vaikutus. Aikaisemmin maapallon trooppisella vyöhykkeellä tiedettiin, milloin sateet tulevat ja milloin on kuiva kausi. Nyt sadekauden tuloon ei voi luottaa ja myös sateet ovat muuttuneet. Jos sataa, vettä voi tulla niin paljon, ettei se imeydy maaperään, mistä seuraa tulvia.

Luonnonkatastrofit kuten tulvat tuhoavat kehityksen eteen tehtyjä ponnisteluja: istutettuja peltoja, rakennettuja kouluja, klinikoita ja taloja sekä parannettuja teitä. Ilmastonmuutos on uhka ihmisen kehitykselle ja selviytymiselle. Somaliassa yksilöiden toimeentulo ja kansantalous on hyvin riippuvaista maa- ja karjataloudesta. Molemmat ovat aloja, jotka ovat hyvin sidoksissa ilmaston muutoksiin.

Somaliassa paimentolaiskansojen nuoret eivät usein enää myöskään näe tulevaisuutensa olevan karjan kasvattamisessa. Ulkomailla asuneiden ja kotiin palanneiden esimerkki on vahva: palaavat somalialaiset työllistyvät ulkomaisten tutkintojen ansiosta parempiin työpaikkoihin kuin he, jotka ovat jääneet kotimaahan. On tavallista, että varsinkin kuivuuden ja työttömyyden takia nuoret lähtevät ”*tahriib-matkalle*” salakuljettajien kyydissä Eurooppaan. Sosiaalinen media mahdollistaa entisen naapurin elämän seuraamista Euroopassa. Monet nuoret ottavat ison riskin päästäkseen Välimeren kautta Eurooppaan. Lue lisää tahriibista Afrikan Sarvi -lehdestä seuraavasta linkistä: <http://afrikansarvi.fi/issue9/95-artikkeli/258-euroopan-imu>)

Ilmastonmuutoksen arvioidaan vaikuttavan ensin vakavimmin matalan tulotason maihin sekä pieniin saarivaltioihin. Ihmiset joutuvat jo jättämään asuinalueitaan ja kotejaan sään ääri-ilmiöiden vuoksi, mutta tällaiset ilmiöt tai ilmastonmuutos eivät oikeuta ihmisiä hakemaan turvapaikkaa. [Vuonna 2020 arvioitiin, että ympäristöön liittyvien katastrofien vuoksi maailmassa oli noin 24 miljoonaa maan sisäistä pakolaista.](#)

Miten pakolaisuuden juurisyihin voidaan vaikuttaa?

Pakkomuuton kohdanneita ihmisiä oli vuoden 2022 lopussa maailmassa enemmän kuin koskaan. Kotimaansa ulkopuolelle paenneita oli tuolloin eniten Afganistanista, Syyriasta sekä Ukrainasta. Pakolaisuuden juurisyöt ovat aina yksilöllisiä kontekstista riippuen, mutta niitä kuitenkin myös yhdistävät tietyt konfliktin tai katastrofin piirteet. Vaikka nämä globaalit haasteet tuntuvat suurilta, pyritään pakolaisuuden juurisyihin vaikuttamaan ja pakkomuuttoa ehkäisemään mm. seuraavilla tavoilla:

- **Kehitysyhteistyö:** Kehitysyhteistyö on pitkäjänteistä tukea ja yhteistyötä, joka pyrkii edistämään esimerkiksi sosiaalista tai taloudellista kehitystä globaalisti. Tuki on usein rahallista tai osaamisen jakamiseen perustuvaa ja yhteistyötä voi tapahtua esimerkiksi valtioiden tai yksittäisten järjestöjen välillä. Kehitys voi tarkoittaa esimerkiksi ilmaston muutokseen sopeutumista, rauhantyötä, työllisyysmahdollisuuksien parantamista tai köyhyyden vähentämistä. YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ohjaavat usein kehitysyhteistyötä.
- **Humanitäärinen apu:** Humanitäärinen apu on lyhytaikaista hätäapua, jonka tarkoituksena on auttaa kriisitilanteiden uhreja tarjoamalla perustarpeita, kuten ruokaa, vettä ja terveydenhuoltoa. Humanitääristä apua tarjoavat kansainväliset avustusjärjestöt sekä YK-järjestöt.
- **Ilmastonmuutoksen hillitseminen:** Osa pakolaisuuden juurisyistä liittyy ilmaston muutokseen ja ilmaston ääri-ilmiöihin. Ihmisen toiminnasta syntyvät kasvihuonekaasut aiheuttavat ilmaston lämpenemistä. Ilmastonmuutoksen torjumista toteutetaan kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla ja tasoilla globaalisti.
- **Pakolaistaustaisten ihmisten tukeminen yhteiskunnassa:** Pakolaistaustaisilla ihmisillä voi olla halua ja osaamista vaikuttaa lähtömaansa tilanteeseen myös asuessaan lähtömaan ulkopuolella. Tukemalla pakolaistaustaisten ihmisten yhdenvertaista osallistumista suomalaisessa yhteiskunnassa, vahvistetaan diasporaan kuuluvien ihmisten osaamista ja ihmisoikeuksien toteutumista. Samalla tuetaan diasporan mahdollisuuksia vaikuttaa lähtömaansa tilanteeseen ja kehitykseen.

Opettajalle > Taustatietoa

Esimerkki 1: Kehitysyhteistyöllä ympäristökasvatusta tai rauhaa?

Ympäristöhankkeissa hidastetaan aavikoitumista viemällä ihmisille tietoa metsien ja veden kierto-
kulun välisestä yhteydestä. / Kestävimmistä puista kerätään siemeniä ja niistä kasvatetaan taimia istutettavaksi hankealueille.

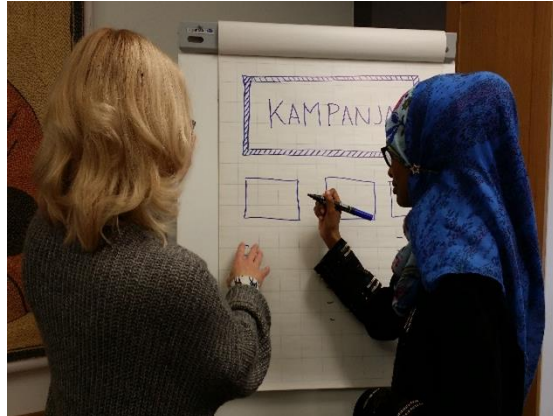
Pakolaisuuden juurisyihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi kehitysyhteistyön avulla. Kehitysyhteistyö voi ottaa monia muotoja ja keskittyä eri teemoihin. Suomen Somalia-verkosto on tehnyt eri puolilla Somaliaa kehitysyhteistyötä yhdessä suomalaisten ja somalialaisten järjestöjen kanssa. Yhtenä osana kehitysyhteistyötä on ollut rauhantyö, joka on tärkeä osa ihmisten elinolojen parantamista alueella. Rauhantyötä voidaan toteuttaa neuvottelemalla, mutta myös yhteishankkeissa, joissa eri toimijat, jotka eivät muutoin tulisi kosketuksiin keskenään, työskentelevät yhdessä yhteisen tavoitteen, esimerkiksi ympäristön tai terveyden parantamisen eteen.

Pakolaisuuden ehkäisyssä tärkeää on myös aavikoitumisen vastainen taistelu, jossa ympäristökasvatuksella ja paikallisten puulajien istutuksella parannetaan maaperää ja alueen ihmisten ruokaturvaa monipuolisemman ravinnonsaannin kautta. Kahden kymmenvuotisen ympäristöhankkeen aikana alueille istutettiin satojatuhansia puita, jotka auttavat paikallisia ihmisiä ja eläimiä selviämään paremmin myös kuivina aikoina. Konkreettista tietotaitoa ja ympäristötietoisuutta yhdistävän kehitysyhteistyön tavoitteena on ollut vahvistaa ihmisten ja järjestöjen kykyä toimia aavikoitumisen ehkäisemiseksi paikallisesti.

Järjestöjen hankkeita hallinnoi usein palkattu henkilökunta, mutta vapaaehtoiset ovat avainasemassa hankkeiden toteuttamisessa ja yhteyksien luomisessa kohdemaahan. Erona yksisuuntaiseen kehitysapuun on se, että kehitysyhteistyö todellakin on monikulttuurista yhteistyötä, jossa päivittäin etsitään yhdessä parhaita toimintatapoja ja vaihdetaan tietoja puolin ja toisin, ja jossa kummallekin osapuolelle entuudestaan tuntematon tieto tulee näkyväksi ja arvokkaaksi kokemuksen kautta.

Opettajalle > Taustatietoa

Esimerkki 2: Diasporan johdolla

Vaikuttamishankkeessa nuoret pääsevät kehittämään yhteiskunnallisia vaikutustaitojaan mentoreiden ohjauksessa.

Diaspora tarkoittaa ihmisryhmän hajalleen muuttamista alkuperäiseltä asuinalueeltaan eri puolille maailmaa. Esimerkiksi Suomen ulkopuolella asuvaa suomalaista väestöä voidaan kutsua suomalaisdiasporaksi. Jos alkuperäisellä asuinalueella on esimerkiksi pitkittynyt konflikti, voi maan ulkopuolella asuva diaspora olla hyvinkin laaja.

Diaspora voi osallistua alkuperäisen kotimaan tai identiteetilleen tärkeän maan kehittämiseen myös maan ulkopuolella. Suomen somalidiaspora tekee esimerkiksi Suomen Somalia-verkoston kanssa kehitysyhteistyötä Somalian kehittämiseksi ja vakauttamiseksi. Diasporajärjestöjen ja asiantuntijoiden rooli on hankkeiden vaikuttavuuden kannalta hyvin oleellinen: diasporan verkostot ja kyky toimia Somaliassa mahdollistavat monialaisen yhteistyön ympäri maata. Samanaikaisesti kehitysyhteistyö voi tarjota työkalun diasporaan kuuluvalla ihmiselle edistää itselle tärkeän maan kehitystä.

Suomen somalidiaspora hyödyntää osaamistaan myös kansainvälisten järjestöjen sekä yrittäjyyden kautta. Esimerkiksi kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM rekrytoi säännöllisesti Suomen somalidiasporaan kuuluvia terveys- ja koulutusalan ammattilaisia työtehtäviin Somaliaan kouluttamaan ja kehittämään koulutusta ja terveyspalveluita. Suomesta on muutettu myös takaisin Somaliaan perustamaan yrityksiä ja tukemaan paikallisen talouden kasvua. Kaikille Somalian kehittämiseen osallistuminen matkustamalla Somaliaan ei kuitenkaan ole mahdollista turvallisuussyistä ja sen takia diasporan kehitysyhteistyön tukeminen Suomessa on myös tärkeää.